

2. ölüm yıldönümünde Sabahattin Eyuboğlu

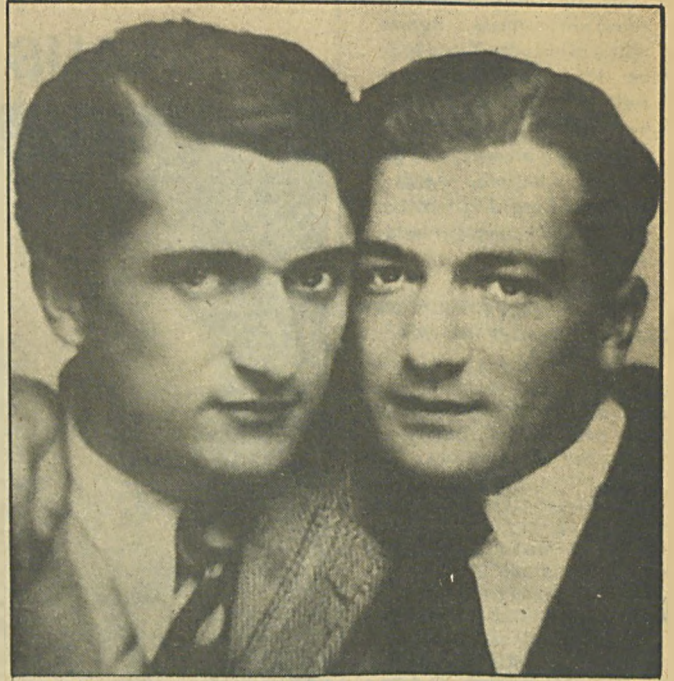
13 Ocak 1973'de yilirdiğimiz değerli düşünce adamı ve yazar Sabahattin Eyuboğlu, ölümünün ikinci yıldönümünde, Sinematek'de düzenlenen programla anılacak. Aşağıda Bedri Rahmi'nin ağabeyi üzerine bir yazısını, sonraki sayfalarımızda ise Sabahattin Eyuboğlu için hazırlanan bir anma kitabında yayımlanmak üzere iki lanmış imzamızın Fransa'dan gönderdikleri yazıları okuyacaksınız.

Bedri Rahmi Eyuboğlu

Ağabeyim benden iki yaş büyüktü. Ama birimiz azgın öteki durgun gözüktüğümüz için bu yaş farkı daha çok -muş gibi görünürdü. Netuhaf bu yaş durumu! Ağabeyimi kaybedeli iki yıl oldu. Şimdi onunla aynı yaştayız. Onun yaşı iki yıl önce durdu. Bizim taksi çalışıyor. Biraz sonra ben onun abisi olacağım. Biz beş kardeşlik; Sabahattin Eyuboğlu en büyüğümüzdü. Benim nüfus kağıdım 1913 yazıyor. Ama anamız der ki, o yıllar her çocuk en az iki yaş küçük gösterilmiş, iki yıl sonra gitsin diye askere. Gel zaman git zaman işler tersine dönmüş, kardeşimin liseyi bitirdiği zamanaçılan Avrupa sınavlarına katılabilemesi için yaşını iki yıl büyütmesi şart koşulmuş.

Yaşına kurusuna boş verelim de, iki kardeş arasındaki eşine az rastlanır arkadaşlığa gelelim. Biz yalnız kardeş değil arkadaş olduk. Bu ikisinin kolaylıkla yanaşna geldiğini görenler parmak kaldırsın. Her zaman oluyor bu güzel anlaşma. Çevre me bakıyorum da öyle kardeşler var ki... Maazallah... Arkadaşlıktan vazgeçtik, ilk fırsatta biri ötekini hakından gelecek.

Eski mektuplara, alle fotoğraflarına, notlara bakıyorum da aklım duruyor. Böylesine güzel bir arkadaşlık zor bulunur. En az yirmi yıl sürmüş bu güzel çizgi, bu güzel ses, bu güzel rüzgâr sonra sonra... bütün arkadaşlıklar gibi... bütün türküler, bütün güzel kdtaplar gibi bitmiş: Portakal kabuğundan Kavun diliminden

Sağda Sabahattin Eyuboğlu, solda Bedri Rahmi (Paris, 1932)

Havalandı nakışlar
Avşar killiminden

Çılgın topukları üstünde
Sebepsiz sevincin
Adamın canı dostlara
Güzel haberler götürmek
ister

Aksi gibi ne dost var
meydanda

Ne de güzel haber

Son savaş yıllarında yazmıştım bunu. Ağabeyle dostluğumuzun en sağlam yıllarında. Benim haberim bile olmadan alınmıştı:

-Ne demek: Ne dost var meydana? Biz neyiz öyleyse? diye.

Fena halde terstemişti beni. Ama son savaş yıllarında askerdim, oğlum yeni doğmuştu. Çok, ama çok zor geçti askerliğim. Bütün gerilim, son savaş karşısında Türkiye'nin nazık durumundan ileri geliyordu:

-Ha girdik savaşa, ha gireceğiz.

Bunun ne demek olduğunu durumu yaşayamayanlara anlatmak için dahi romancı olmak gerek.

-Ha gittik... Ha gidio -ruz.

Evet, o yılların acısını kardeşim de çekti. Üç kez askerlik yaptı. En ufak bir şikâyet duymadım bu konuda:

Herkesle gelen

Düğün bayram değil mi?

Ağabeyimin yaşamını başından sonuna kadar yazmak isterim. Ama buna gücüm yeter mi? 1928'den 1970'lere kadar ona yazdığım, onun bana yazdıklarını bir araya toplayabilesek iyi kötü bir cilt çıkar ortaya, ama nerde bide mektupları saklama, üstlerine titreme çabası; mektupların yüzde doksanı gitti gider dahi gider. Ben size bugün ağabeyime dair bir olayı aynen anlatmağa çalışacağım.

Sabahattin Eyuboğlu, Sıkıyönetimde tutukluluğu kaldırıldıktan sonra, yakınları arasında

Yıl 1945-46. Ankara'da ağabeyimin Kızılay'la Sıhhiye ortalarındaki minicik evindeyiz. Minik bir mutfak, minik banyo, minik oda. Bu mini mini yuva, bugün adları çok büyüğe çıkan en az bir düzine Türk aydınını bağrına basardı. Size ilk aklıma gelen isimler : Orhan Veli, Cahit Sıtkı, Sabahattin Ali, Hasan Âli, Aşık Veysel, Tonguç, Oktay Rifat, Nurullah Ataç, Fuat Ömer, Kadri Yörüköğlu, Ahmet Muhip Dranas, Yahya Kemal, A. Hamdi Tanpınar, Hikmet Birand. İsterseniz daha bir bu kadar sayabilirim. Dostlarla geçen bir gece, yarıyı çoktan geçmiş... Saat sabahın ikisi üçü. Zamanın Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Bey geliyor. Aşık Veysel'in sazı yeni susmuş, ev perişan. Orhan Veli bir koltukta susmuş uyumuş gitmiş. Cahit Sıtkı ara sıra uyanıyor, bir iki mısra mırıldanıp tekrar dalıyor.

Hasan Âli Bey şöyle başlıyor:

"Nihayet Sabahattin Ali'din ne mal olduğu anlaşıldı. Bilmem kim hesabına çalışırmış..."

Donduk kaldık. Sabahattin Ali yakın arkadaşımızdı. Ona vurulan leke hepimize dokunurdu. Ağabey, soğuk kanlı:

"Bu konuda kesin belge var mı elinizde?"

"Bre, bu adamlar insana belge bırakırlar mı?"

"Peki, nasıl ispat edeceksiniz başkaları için çalıştığını?"

"....."
Hasan Âli reis kem küm edince, ağabey aynen şöyle konuştumuş:

"Bakin, elde en ufak bir belge olmadan çok sevdiğimiz bir insanı suçluyorsunuz. Olmaz böyle şey! Biri gelip sizin için aynı şeyleri söylese ne yapmamızı istersiniz? Ortada hiç bir belge yokken nasıl inanalım bu çirkin yakuştirmalara?"

Hasan Âli, bu çeşit konularda belgenin çok zor olduğunu savunmaya çalıştı. Ama ağabey sonuna kadar dayattı. Ve gün geldi, aynı suçlamalar Hasan Âli reise yöneltildi. İnsafsızca, Kahrettiler o güzel insanı. Yediler, bitirdiler.

Solda son yıllarında bir portresi; sağda 1972'de Aşık Veysel'le

O, kültür sorununu Türkiye'nin değerler bütünü içinde çözümlenmek istemişti

Pertev Naili Boratav

Eyuboğlu ile türlü toplum ve kültür konuları üzerinde karşı karşıya konuşup tartışma olanaklarımız ömrümüzün kısa bir dönemine, aşağı yukarı 1942-1952 yılları arasında toplanır. Ama, yurttan uzak kaldığım yirmi yıl boyunca, çoğu kez "Yeni Ufuklar"ın sayfelerinde, tazesini tazesine sesini en çok duyduğum insanlardan biri idi Sabahattin Eyuboğlu. Yurdumun nabzının atışını, halkımın özlemlerini dinleyebilmişimdir onun yazılarında.

Eyuboğlu sadece genç kuşakların değil, kendi kuşağından bir çoklarının da gözlerini gerçeklere açmıştır. Azra Erhat, alçak gönüllülükle "Sabahattin Eyuboğlu benim pirimdi" derken bunu anlamatılmak istiyordu. Şimdi Eyuboğlu'nun iki ciltte toplanmış yazılarını tekrar okurken ben de bu gerçeği daha iyi anlıyorum. Onunla her sorunda anlaşmışızdır, diyesemem. Ama o benim de bir çok görüşlerime ışık tutmuşdur.

Eyuboğlu Türkiye'nin bütün kültür sorunlarını, bugün "Batı düşüncesi" diye nitelenen ve kökenleri, halkımızın üstünde oturduğu topraklar-

da yeşermiş uygarlıklara çıkan değerlerin bütünü içine oturtup çözümlenme çabasında idi. Onun din, eğitim, politika, bilim, sanat, edebiyat, dostluk, sevgi... üzerine düşüncelerinin türlü yönlerini inceleyecek yazıların yer alacağını umuyorum şu kitabın içinde. Yine de, onun parmak bastığı, ya da dokunup geçtiği sorunlar arasında yeterince tartışılıp açıklanmamış olanlar kalacaktır. Ben burada, onun "halk" ve "halk kültürü" üzerine görüşlerinden bir kaçını özetlemeyi ve açıklamayı deneyeceğim. Benim yazım gibi, ölümünün ikinci yıldönümünde onun anısına adanan şu kitabın içindeki öteki yazılar da, genç kuşakları, Eyuboğlu'nun, yavaş yavaş boyunca çözümlenmeyi kendine iş ve dert edindiği türlü kültür sorunları üzerinde araştırmalara girişmeye, düşünüp tartışmaya bir çağrıdır.

Eyuboğlu'nun "millet" ve "halk" kavramları üzerindeki öncelikle durduğu pek çok yazıları var. Bunlarda düşüncesi zaman zaman, okuyulara çelişkili gibi gelen dalgalanmaları gösterir.

.....

Eyuboğlu'nun 1940 ile 1965 arasında yayınlanmış, ve bu sorunlarla ilişkin yazılarında şu temel düşünceler beliriyor:

1) Halk, toplumun hor görülen, ezilen, emeği sömürülen çoğunluğudur. Başka başka ümmet ve millet topluluklarında da olsa yaşamları ile ve kaderleri ile birbirinin ayırdır halklar. (Burada kavrama "sınıf" niteliği yüklenmiştir.)

2) Halk, çocuk gibidir: iyide de yönelilebilir, kötüye de; toprağa benzer: bakar - san bağ olur, bakmazsan dağ olur; ne ekersen onu biçersin.

3) Halk, aynı zamanda, çağımız insanlığının ulaşmayı özlediği, şairlerinde, sanatçılarında, bilim adamlarında sözcülüğünü bulan toplum ülküsünü içinde gizleyip yaşadığı ortamıdır. -Bu politik anlamı ile halk insanlığın gelişiminde ümmetten de, milletten de ileri bir aşama sayılır.

Bu ülküyü gerçekleştirebilmek için toplumu, ilk bir aşamada millet birliğine ulaştırma gerekliliğini de gözden uzak tutmuyor Eyuboğlu.

(Sayfayı çeviriniz)

Daha sonraki bir aşamada ise millet ve halk ayrılığı da kalmayacaktır.

Millet birliğine nasıl ulaşılır? Bu soruyu cevaplandırmak için Eyuboğlu sık sık Atatürk'ün millet anlayışının bir çeşit yorumlanmasını dener. Türk milleti Türkiye halkını kapsamalıdır; bunun için de bu yurtdan geçmişini benimsemekte, aynı bir tarih bilincine varmakta birleşmelidir.

Atatürk'ün tarih anlayışı üzerinde de bir çok yazırlarınla ısrarla durmuştur Eyuboğlu. 1955'te "Tarih ve Türkiye Üzerine" bir soruşturma ya cevabında şöyle diyor:

"... Bir tarihçi dediği Atatürk. Hatta belki şu veya bu tarih görüşünde karar kılmış da değildi. Ama giriştiği devrimlerin yeni bir tarih görüşüne dayanmasını gerektiğini bilginlerimizin daha iyi biliyordu. (...) Medeniyetin kaynağında Türkleri görmesi bir üstünlük böbürlenmesi değil, bir dünyaya açılma, insanlık tarihini benimseme, düşüncemizi saran kabukları kırma gayreti idi. Hitit'i, Yunan'ı Türk'e bağlarken asıl istediği, Yeni Türkiye'nin gelişmesine engel olabilecek küflü, içine kapalı, dar sınırlı her çeşit tarih görüşünü sarsmak, bize her yeniliği benimsetecek bir eskilik bilinci, bir tarih derinliği kazandırmaktı. (...) Türklüğü Türkiye dışında düşünmek, üstünde yaşadığımız tarih kaynakları ile aramızın açmak, geçmiş üstüne çalışmalarımızın amacı olamazdı elbet. Troyalılar Türklük demek bahasına da olsa toprağımızın tarihini benimsemek zorunda idik. Kaldı ki bunu belki Fatih bile söylemiş, kendini Bizans'ın hakiki ve meşru mirasçısı, bu toprakların ilk sahibi saymıştı.

("Denemeler", s. 546.)

Türklerin Troyalıları benimsememeleri sorunu Eyuboğlu'nun ilk kez 1947'de Montaigne'yi Türkçeye çevirirken ilgilendirmiş. 1962'de yayınlanmış bir yazısında (İlyada ve Anadolu. 1962. "Mavi ve Kara", s. 283-291) bu konuda soruşturmalarının hikâyesini anlatır. Montaigne, denemelerinden birinde diyor ki: Türklerin padişahı II'nci Mehmed, Papa'ya yazdığı bir mektupta "Biz de, İtalyanlar gibi, Troyalıların soyundanız. Yunanlılardan Hektor'un öcünü almak benim kadar

onlara da düşer; onlarsa bana karşı Yunanlıları tutuyor! Eyuboğlu, Montaigne'in haber verdiği bu belgeyi Osmanlı tarihi uzmanlarından, bu arada Mükrimin Halil ile Yahya Kemal'den soruşturmuş... Onlar gülmüşler: "Montaigne'nin uydurmuş," demişler. - Hikâyenin devamı var: 1961'de Eyuboğlu, bir grupla, Dumlupınar'da savaş meydanını gezilyormuş. Büyük savaşta bulunmuş bir emekli albay, Mustafa Kemal'in: "Biz Dumlupınar'da Yunanlılardan Troyalıların öcünü aldık." dediğini, anıları arasında anlatmış.

Sabahattin Eyuboğlu, Fatih'e ve Mustafa Kemal'e yakıştırılan bu sözlerin gerçekte söylenmiş olup olmadıklarını sonradan da araştırdı mı, bilmiyorum. Ölümünden az önce ben kendisine Fatih'in çağdaşı bir tarihçinin eserinde, Fatih'in söylediği rivayet edilen, ve Montaigne'in aktardıklarına pek benzeyen sözleri rastladığımı haber vermiştim. Belki bu konuya yeniden dönmeye fırsat bulmadı, belki de bunun gereksinmedi; çünkü onun "tarih belgeleri"ne karşı şüpheci, küçümseyici bir tutumu vardı; hem de geçmişte "gerçekten olmuş"tan çok "olduğu"na inanılan ve böylece benimsenen"e önem ve değer verirdi. Burada, sırası gelmişken, ve onun eserini sürdürmek isteyenlere yararlı olur düşüncesiyle bu tarih belgesinin öğrettiklerini özetleyeceğim.

İkinci Mehmed'in çağdaşı Bizanslı tarihçi Kritovulos, Fatih'in Midilli üzerine 1458'de giriştiği seferi anlatırken şöyle diyor:

"... Padişah donanmayı donattı, Mahmud Paşa'nın emrine verdi, Midilli adasına gönderdi. Kendisi de Çanakkale boğazını geçtikten sonra Anadolu üzerinden Midilli adasına yöneldi. Çanakkale topraklarında eski Troya bölgesinin başkenti olan İlion şehrine varınca bu eski şehrin yerini, yıkıntılarını ve ayakta kalmış nice güzel eserleri uzun uzun seyretti. Yeri bakımından, karadan ve denizden, şehrin önemini gördüncü değerlendirdi. Fatih burada Akhilleus. Ajas ve başka kahramanların gömülü oldukları yerleri araştırmış, ve şair Homeros'un övgülerine konu olan bu kişileri ve büyük işlerini anarak onlar hakkında beslediği beğeni duygularını belirtmiş. Övgülerini bildirmiştir. Padişahın, ba-

şını sallayarak, şu sözleri de söylediği rivayet edilir: "Yüce Tanrı beni bu şehrin ve orada oturmuş olanların tarafını tuttuğum için bugüne kadar korudu, esirgedi. Biz bu şehrin düşmanlarını yendik, ve onların yurtlarını taltan ettik. Burasını Makedonyalılar, Tesalyalılar ve Morallılar feth etmişlerdi, bunların biz Asyalılara karşı o düşmanca girişimlerinin öcünü, aradan nice yüz yıllar geçtikten sonra, onların soyundan gelenlerden aldık."

(Kritovulos, Tarih-i Sultan Memed Han-ı Sani, Mütercimi: İzmir mebusu Karolidi. "Tarih-i Osmanlı Encümeni Mecmuası'nın ilavesi İstanbul 1328/1912. S. 160-161.)

Kritovulos'un çevircisi Karolide Efendi şu notu düşmüş: "Eski Yunanlılarla eski İranlılar arasında savaşları yazmış olan tarihçi Herodotos, eserinin girişinde, Avrupa ile Asya arasında öteden beri sürüp gelen anlaşmazlığı bu savaşların sebebi olarak anar, ve Troya olaylarının da bu savaşların bir uzantısı olduğunu ileri sürer. Kritovulos'un, Troya kahramanları hakkında Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri'ne atf ettiği yukarıdaki sözleri, gerçekle İskender-i Rumi söylemiştir."

İstanbul'un 500'üncü feth vıldönümü vesilesiyle Fatih üzerine kocaman bir kitap yazmış olan Alman bilgini Babinger ise, Fatih'in Troya ile Troyahlar hakkında söylediği rivayet edilen, ve Kritovulos'un aktardığı sözleri şöyle yorumluyor: Her halde, diyor, II.nci Mehmed'in yanında bulunan İtalyan hümanistleri onu, Troya'nın ilk kralı Teukros'un soyundan geldiğine inandırmış olmalıydılar.

Eyuboğlu'nun halk kültürü çeşitlemelerinden (sanat, şiir, türkü, oyun, bilmece.) birine ya da ötekine ayırdığı incelemeler de var. En belirginlerini sıralayayım: Halk bilmeceleeri (1937. "Denemeler", s. 489-500); Türkü ve kilim (1949. "Denemeler", s. 501-562); halk dansları ve halk türkülleri üzerine: Bizim Anadolu (1956. "Mavi ve Kara", s. 5-11); masal üzerine: La Fontaine'i çevirirken 1960. La Fontaine. Masallar. Remzi Yayın. İstanbul 1960. Önsöz: "Denemeler", s. 512-518); halk dansları üzerine: Halk oyunları (1961. "Mavi ve Kara", s. 88-93; "Denemeler", s. 453-462); Eski İstanbul'da bir düşün (1961.

"Denemeler", s. 472-477) Halk hekimliği (1961. "Denemeler", s. 463-471); halk türkülleri üzerine: Yıldızlı bir türküler gecesi (1961. "Denemeler", s. 458-462); halk şairleri üzerine: Aşık Veysel (1952. "Denemeler", s. 376-381); Yunus Emre'ye selam (ayrı bir kitap. İstanbul, Çan Yayını, 1966, 75 sahife); Pır Sultan "Denemeler", s. 522-535).

Bu incelemelerinde Eyuboğlu'nun vardığı sonuçlar ve ileri sürdüğü düşüncelerden başlıcalarını özettemeden yazıma son vermek istemem; bizi birbirimize yaklaştıran, en çok konuşup tartıştığımız, ya da tartışmasını özlediğimiz konulardır bunlar.

Eyuboğlu, Türkiye halk geleneklerinin kökenlerini öncelikle Anadolu'nun en eski uygarlıklarında arar. Bu tutum bir yandan, Anadolu'nun kültür mirasının tümünü Türklerin eski yurtlarından getirdikleri yargısında direnenlerin, öte yandan da kökü Anadolu'da olan kültürde Türklerin hiçbir payı olmadığı düşüncesiyle, bunun gerçek sahipliğine sadece Türklerin yurtdaşları, ya da yakın komşuları, ama onlardan önce ve dilce ayrı toplulukları layık görenlerin tarih görüşlerine bir tepkidir. Anadolu'nun kültür sorunlarını bu açıdan inceleme ve yorumlama çabasında Eyuboğlu yalnız değildi. Azra Erhat ve Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) ile ortaklaşa oluşturdukları ve savundukları bir görüşü bu. Türkiye'de ve Türkiye dışındaki arkeolog, etnograf ve sanat tarihçilerinden de çoğu kez birbirinden habersiz kalmakla beraber-bu görüşe katkıda bulunmuş bilim adamları vardır. Ama yine de Balıkcı-Eyuboğlu-Erhat üçlüsü, günümüzün kültür sorunlarını etkileyen-ya da etkilemek isteyen-sonuçlara varmakla ötekilerden ayrılırlar. Örneğin Eyuboğlu'nun, "üç güzel içinde ille Elif" diyen bir Karacaoğlan türküsü ile, İda Dağında (bizim Kaz-Dağında) Troyalı Paris'in, üç Tanrıçadan birini seçmesi efsanesinin, Euripides'in bir tragedyasında sözü edilen Dyonizos dansları ile bugünkü Karadeniz horonlarının bağlantıları olabilir mi? sorunu tartışırken, ya da, eskiden dümen yekelerine insan elleri oyan Bodrumlu bir kayıkçının hünerini anlatırken, sözü

S.Eyuboğlu, çağımızın ikiliği içinde imeceyi en yiğitçe benimseyen kişidir

halk ortamında ve aydın çevrelerde kök salmış "softa düşünce"nin nasıl en cömert atımlara köstek olup özlemini çektiğimiz millet birliği-ne ulaşmayı engellediğine getirir.

Eyuboğlu'nun bir kaygısı da, gelenekleri (halk şiirini, halk sanatlarını, halk inanışlarını) taklit ederek, ya da eski toplumu düzenini yaşatarak sürdürmek için değil, onlardaki, günümüze güç verecek olumlu yönleri yorumlamak, ve böylece gerçek bir tarih bilincine varmak için benimsemektir. Örneğin kilim ile türküden söz ederken, geleceğin, sanat ve bilimin gelişme aşamalarındaki yerini şöyle belirtiyor:

"...İnsanın sanat ve bilimle ilerleyişi, geçtiği yerlerden tekrar tekrar, ve her seferinde başka başka anlayış ve niyetlerle geçmek olur. İşte bu yüzden türküyü sevenlerimiz arasında her zaman düşüncesiz birliği yoktur. Bu sevgide bir yere kadar beraber koşup sonra birbirimize düşebiliriz. Örneğin, türki ve kilimi Batı sanatına taşı koyma duygusuyla sevelerle, onları, tam tersine Batı sanatının en ileri gelişmelerine katılarak sevenler içinde anlayamazlar. (...)

Türkü ile kilim de geri bir toplum düzeninin meyveleri. Kim ister türkülerini besleyen perişan halin süre gitmesini, makine dururken ellerin, gözlerin aşınmasını, türkü ile avunup kilim üstüne oturmasını..."

(Türkü ile kilim.1949."Denemeler", s. 502.)

Eyuboğlu, insanlığın geleceği için gerçek sanata gerçek bilime dayanan, daha doğrusu onlarla kaynaşmış, onlardan ayrılmaz bir bütün halinde oluşmuş bir "toplum yönetimi"ni müjdeler gibidir. Böylesine bir düzene "Ütopya" diyenlere şu karşılığı verir:

"...İleri fikirlerle ütopya demek öylesine moda oldu ki, yaşasın ütopya, demek geliyor insanın içinden. Öyle ya, topsuz tüfeksiz bir dünya ütopya, dayaksız eğitim ütopya, cehennemsis ahlak ütopya, bitsiz, sınımsız köy ütopya... Ne gariptir ki bu fikirlere ütopya diyenler kendi hayatlarında, zevklerinde gerçekten çok hayale, ruha, masal dünyalarına düşkün oluyorlar da bu fikirleri güdenler gerçekten gayrisına inanmıyorlar."

Abidin Dino

"Paluko öldü, bilesin. Biz de birer birer öldük, ölüyoruz bilesin : Ölen ölür kalan sağlar bizimdir!" (x)

20 yıl boyunca Sabahattin'den aldığım iki üç kısacık "mektup"tan biridir bu.Olduğu gibi aktardım size.

Arada nice dostumuz ölmüş gitmişti . Yazışmazdık , duyguların mektuplara zor sığması yüzünden olmalı...

Sıra Paluko'ya gelince,Sabahattin dayanamadı, çılgılığı kopardı :

"Paluko öldü, bilesin."

Yunus misali: "Yanlışı yalan değil, dosttan haber geldi gider"...

Paluko'yu duyardım ama, tanışmadık,onunla denizlere açılmışlığımız yoktu. Öyle de olsa,Sabahattin'e göre Paluko'nun öldüğünü bilmem, mutlak gerektiği.

Bana bu kara haberi iletmesi, kesin bir iç zorunluktur.

Nedenini anlar gibiyim.

Sanırım bir Orhan Veli'nin ölümüne nasıl üzüldüyse, Paluko'nun ölümüne öylesine üzüldü Sabahattin. Buna şaşmayın. Kiminin yazı yazması, kiminin balık tutması ya da sünger çıkarması değildi önemli olan.

Sabahattin'in insanoğlundan aradığı başkaydı, onu bulunca da,anca beraber kanca beraber olurdu onunla.Kim olursa olsun, küçük ya da büyük, ünlü ya da ünsüz.

Denizin dibinden ustalıkla sünger koparmak, kelime denizinden ustalıkla söz devirmek kadar güzeldi . Yeter ki imece karışsın için içine, yani hep birlikte yapılış bir iş olsun, hem de çıkarısız.(Orhan Veli, Oktay Rifat , Melih Cevdet, şiir imecesi unutulur mu?) Daha doğrusu ekmek parasını çıkarmaktan başka bir çıkar gözetilmeden ve onun ötesinde, yeter ki toplumsal bir yarar uğruna çalışılsın.Sabahattin'nin dostluktan anladığı buydu,özlediği dünya buydu; paranın ötesinde ilişkiler.

Balıkçı Paluko'dan, Orhan Veli'den, hepimizden beklediği dostluk çeşidi bundan başka bir şey değildi hiç bir zaman.

Neden Tonguç, neden Or-

han Veli, neden Sabahattin Ali, neden Aşık Veysel, neden Paluko, neden seyyar bir firil - dakçı ve daha niceleri yatar - dı gönlünde?

Namusu emek,göze ve düşünceye sevinç emek, yürek - lere şenlik emek,yurdu güzel bir şiir, güzel bir resim , güzel bir heykel, güzel bir tür - kü örneği donatmak için emek, isteği buydu.

Köy enstitüleri bütün bunların filiz verdiği bilgi yayma ocakları idi. Sabahattin Eyuboğlu'nun en büyük katkısı, sanırım bu ocaklarda olmuştur. Enstitü dergisinde iri laflar peşinde değildi kimse.Usta marangoz çirağına nasıl bir çivi çakmayı, tahtayı testereleme - yi, rendelemeyi öğretiyorsa, Sabahattin de varlıksız köylü çocuklarına yazmayı öylecene öğretti, somuttan başlayarak.

Yazı denilen yapı, enstitü - lü çocukların yattığı damın çatısı kadar sağlam olmalıydı. Yazı denilen tarla, traktörün açtığı çizgiler kadar düzenli ve yaban otlarından arınmış olmalıydı.Bu çabanın ürünü biliyorsunuz:tarihimizde ilk kez, varlıksız köylü sınıfı dile gelmişti, artık büyük yazarlar yetiştiriyordu.

Sabahattin küçük büyük iş tanımiyordu, her yerde, hep aynı çaba.Çevirdiği bir filmin seslendirilmesi sırasında yanında bulundum Sabahattin'in. Hepimize ne büyük ders! O ne titizlik, bir "ve" uğruna kılı kırk yarma, belli belirsiz bir ses uğruna kan ter içinde kalma saatlarca...

Onca, bir işi tek başına yapmak, tek başına sevişmek kadar verimsizdi . Çeviriyi, çeviri kadar kişisel görünen bir işi bile tek başına yapmaktan hoşlanmıyordu . Ömrünün son saatlerine dek, hep beraber karışık aradılar dilden dile, üç arkadaş...

Emek kişisel bir çıkar kaldıkça yabancılaşıyordu gö - zünde.

İyi çalışmanın da, iyi rakı içmenin de hep beraber olma - dıktan sonra tadı yoktu.

Sabahattin'in teorik ya da siyasal bir çaba ile değil, gö - nül yordamı ile bulduğu ger - çek, hep beraber yapılmış işin, hep beraber yaşanmış deni - zin, hep beraber çevrilmış fil - min, çekilmiş ve seyredilmiş fotoğrafın, hep beraber söy -

lenmiş türkülerin eşsiz tadı olmuştur.İsmi lazım değil,"yabancılaşıma" sorununun, çağımızda en geniş Marksist yo - rumunu getirmiş dost bir fi - lozofla deniz kenarındaki evin - de yaz mevsimini geçirmiş - tim,yıllar oluyor . Okyanusa karşı duran evinin ötesinde, kayalıkların arasında yıkık bir kulübesi vardı, denize girmen - den önce havlularımızı yıkık duvarlara asar,açıklarda yü - zerdik hep . Sabahın birinde, damsız kulübede geceyi geçir - miş birkaç genç bulduk ora - cıkta. Koca filozof köpürme - sin mi birdenbire? "Burası benimdir, burada işiniz nebaş - kasının arsasında ne arıyor - sunuz" . demesin mi?

Kendi içimze bakınca en devrimci çevremiz bile ne gelişmeler bulur.Dost filozofa ilk taşı atacak kişi beri gelsin! Gerçekten de çağımız, çağış - kiler çağı, dışımızda ve içi - mizde, kişide ve toplumda.Top - lumun temel yapısı değiştikten sonra bile, kişinin ve top - lumun geçmişten kalma üst - yapısal davranışlara kapıldığı oluyor ve tersine, toplumun temel yapısı değişmeden bile, geleceğin davranış ve duyugu - nu önceden, bilinçli ya da bi - linçsiz olarak, geliştiren kişiler çıkabiliyor, tek tük de olsa.

Teori ve eylemi, düşünce - yi ve duyuyu devrimci çizgiye tüm ve tam olarak ulaştırmış kişiye rastladığımı sanmıyo - rum.Olsa olsa şu ya da bu öl - çüde bunu başarmış kişiler ta - nıdım,bir ömür süresince.Tam ve tüm kaynaşmayı , sınıfsız toplumda bir gün gören göre - cektir, ona, onlara ne mutlu!

Dobra dobra diyeceğim şu ki, bence Sabahattin, çağımı - zın ikiliği, giderek ikiyüzlülü - ğü içinde, imeceyi ilişkilerin - de, çevresinde en yiğitçe be - nimseyen, sürdüren, geliştiren pek az kişiden biridir.

Sabahattin'in derin bir izi kalacaktır bu ülkede.

Ünlü deyim tersine çevirip :

"Kalan kalır giden ölüler bizimdir" . . . diyorum .

"Bilesin", diyor Sabahattin .

"Biliyorum. "

(x) Bu satırlar renkli bir "Kart - postal" ın sırtına yazılmış. Mo - zaikli resimde mor tavus kuşu bitki gagalıyor. Ardında siyah, kapkaranlık bir kemerli kapı var, er geç geçilesi bir kapı.

Yazı sanatı, resmin dört direğinden biri , çizgi başta olmak üzere lekeden, az çok da renkten yararlanır

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Yaşı altmışa dayanan bir - zım kuşak, eski yazıların, Arap harflerinin kahrını çekmiş - dir. Benim eski yazılarım o kadar çirkindir ki, ilkokul son - larına doğru babam benden u - mudunu kesmişti :

-Bu yazıların bundan son - ra düzeleceği yok, bu çocuk bu yazılarla aç kalır.

Benden iki yaş büyük ağa - beyimin el yazısı da inadına inci mi inci, okul boyunca ya - zıda birinci.

Hiç beklemedik bir za - manda çivileme resim sanatı - na dalışında, "Bu çirkin yazı - ları yüzünden aç kalacak"yar - gısının çok büyük etkisi olma - lı. 1928-29 ders yılında Aka - demî'ye başladığım yıl, Latin alfabesine geçmiştik. Eski ya - zılarımı çok çirkin bulanlar:

-Eski yazıların çirkin ama okunaklı, yeni yazıların hem çirkin hem okunacak gibi de - ğil, diyorlardı.

Babıalî'de yazı hayatına 1934'de başladığım zaman es - ki yazılar yürürlükteydi. Yazı dizenler (mürettiler), dizil - miş yazıları gözden geçiren - ler eski yazıları daha kolay sö - kiyorlardı. 1950-1955 yılları arasında her hafta yazdığım Cumhuriyet gazetesine, benim yaşımdakilerin çoğu gibi, es - ki yazılarla başlamıştım.

Bir ara yazılarımda o ka - dar çok yanlışlar çıktı ki, öze - ne bezene yeni yazılara giriş - tim. Bu deney benim iki mis - li vaktimi alıyordu. Ben dayat - tım dayatmasına ama, yanlış - lar iki misli arttı. Gazetenin emektar sevimli mürettili o şirin Ermeni Türkçesi ile :

-Ne olur siz yine eski ya - zılarla devam edin, deyince şaşırılmış kalmıştım.

Eski, yeni yazılar olayın - da bizim kuşağın başına ge - lenler pişmiş tavuğun başına gelmedi... Ama her iki yazı - nın özelliklerini bir bir kar - şılaştırdıktan sonra:

-Kazancımız ağır basıyor,

dedik ve dayattık.

Biz yazımızı, fesimizi, kü - lahımızı değiştirdik. Başkala - rı da bizim çabamızın onda bir - ini göze alsalardı, onlar da azıcık değişebilselerdi ne gü - zel olurdu.

Bugünkü konumuzun özü es - ki yeni tartışması değil, eski yazılarda biriken göz nuruna sahip çıkmak, onlardaki sanat değerini bizden sonra gelen - lere aşlamak, bir kelime ile onları bağrımıza basmak, so - nuna kadar korumak.

Eğer bugünlerde, en çok iki üç yıl içinde aklımızı ba - şımıza devşirip bu konuya el atmazsak on yıl sonra bizlere ne kadar küfretseler kızma - yalım.

Son beş yüzyıl içinde yazı alanında öyle ustalar yeti - şirmiş ki, benim terazimde Rembrandt ne çekerse bir Ye - sari o kadar ağır basar. Ama bir Rafael adını dünyanın öbür ucundaki ortaokul öğrencisi bilir. Aynı öğrenciye bir Yu - nus Emre'yi, bir Sinan'ı, bir de eski yazıların en büyük ustalarından İzzet'i sorarsanız yüzünüze boş gözlerle bak - rız, alay ettiğimize inanır. Bizim yazı ustalarımız Arap ya - zısını öylesine ressamca ele almışlar, öylesine heykeltci gi - bi yontmuşlar, dökmüşler, ka - zımışlar, örmüşler ki, Arap da Acem de gün gelmiş bizim sanatçılara başvurmuş. Latin harflerinin yurdumuzda de - rinlemesine kök salabilme - si için elli yıl beklemek şart - tı. Milletimiz bu sınavı başa - rıyla atlattı. Şimdi eski yazı ustalarımızı rahmetle anmak yetmez, onların en son çırak - larına el koymamız, onları de - ğerlendirmemiz, onlardan da dölmamız şart. Eğer bu son tohumlara da gereken topra - ğı eşmezsek, bu misli menen - di görülmemiş güzel kuş gi - ti gider, dahl gider. Ressam olarak eski yazı ustaları bizi neden etkiliyor, resim sana - tı ile yazı sanatının ne ilişki -

si var? Eli kalem tutan her - kes gözü kapalı imzasını atar ama, eli kalem tutan herkes -kapalısından vazgeçtik- gö - zünü dört açsa kendi kafası - nı çizebilir mi?

Eski Mısır'da bir ara ya - zı ile resim yan yana gelecek olmuş, ama sonra her ikisi de bambaşka yönlerde gelişmiş - ler. Demin herkes imzasını gözü kapalı atar dedik ya, ay -

çüdeki peygamber adlarını, Bursa'daki Ulu Cami'deki bü - yük boy yazıları, değişik ca - milerimizdeki insan boyun - da Arap harflerini bilmeyen - ler bu konuyu kolayca kavra - yamazlar. Ayasofya camii mü - ze haline getirilince, duvar - lardaki büyük boy yazıları bağ - ka bir müzeye taşımak istedi - ler. Biz, bir ara onları gök - ten yere inmiş Ebabil kuşları

Emin Barın: "Diwan Celi" ile çift "Maşallah kamı"

ni imzayı on katlı bir apart - manın sağır duvarına at de - sek imzacı bu işi nasıl başa - rır? Yirmi metre yükseklik - te, beş metre genişlikte beton duvara imzasını atabilen kişi sıradan bir insan değil, düp - düz ressamdır. Yirmi metre yükseklikteki duvara bir "A" harfi nasıl işlenir?

Kocaman bir sopanın ucuna o ölçüde bir fırça mı bağ - larsınız? Yoksa daha önce "A" harfini yerde bir kağıda, bir beze, bir madene işler, son - ra onu duvara mı iletirsiniz? Yahut alicengiz bir asansör kurup yangın söndüren boru - lara benzer hortumlarla mı boyanıza fişkirirsiniz? Bütün bu tezgahın yazı ile ilişkisi ne? Bu tezgah resim sanatına ya - raşır. Peki, bütün bunların es - ki Arap yazıları ile ne ilişki - si var? Ayasofya'da büyük öl -

gibi yanbaşımızda görünce şa - şırıp kalmıştık. O kadar bü - yüktüler ki, Ayasofya'nın ka - pısından geçemiyorlardı. Bu yazıların Ayasofya içinde çok sağlam zeminlere yazıldığı an - laşıldı. Bunları parçalamaya kimsenin eli varmadı. Yazı sa - natı aslında resim sanatının dört direğinden birisi olan çiz - giye dayanır. Sizin şu anda ok - umakta olduğunuz bu harfler çizgilerle kurulmuştur. Resim sanatının direklerinden bir i - kincisi de noktadır. Yazı sa - natında noktanın kesin bir ye - rir vardır.

"i" harfini ele alalım. Te - lefon direğinin üzerine ko - nan kuş noktaysa, direk çizgi - dir. Yani resim sanatını ku - ran dört direkten ikisi çizgi ile nokta, yazı sanatında bel kemiğini kurar. Bizim eski ya -

zı ustalarımız resim sanatı -nın bu dört direğini, yani çizgiyi, noktayı, lekeyi, rengi öylesine yerli yerinde kullanmışlar ki, bunu size elle tutulurcasına birkaç olayla anlatmaya çalışacağım.

Yıl 1937, o ara ünlü avukat kocasının adıyla anılan banyan Melek Celal Sofu, Akademi müdürü Burhan Toprak'la üç dört öğretim üyesini Modadaki evine davet etti. Türkiye'ye yeni gelen, o güne kadar bir tek Arap yazısı görmemiş Fransız ressamı L. Levy'yle Prof. Celal Esat, Prof. Gabriel, Tanpınar beraberdik.

Duvarlarda birbirinden güzel, birbirinden değişik on beş yirmi yazı soylu tablolara gösterilen bir saygı ile yer almışlardı. Hiç unutmam, asistanı olmakla övündüğüm L. Levy bu yazıları inanılmaz bir dikkatle inceledikten sonra :

-Bak, dedi, en çok şu üçünü sevdim, dedi.

Bizi dinleyen ev sahibimiz: -Aşkolsun, en ünlü üç sanatçımızı seçtiniz.

O gün bugün, bu üç ismine Levy unutu, ne ben ; Yesari Şeyh Hamdullah, Rakım.

Peki, neydi bir Fransız ressamını böylesine etkileyen bu yazılarda? Nasıl oluyordu da duvardaki yazılar arasında Yesari'nin yazısını yani başındaki, çırağının yazısından ayırabiliyordu? Bu olayın hemen hemen bir eşi de ziyadesiyle yakın akrabam Eren Eyuboğlu'nun başından geçti. 1953 yılında Antalya'ya resim yapmaya giden Eren'i şehrin tanınmış zenginlerinden biri evine davet eder. Zengin olmasına zengin ama, yürekte ve kafadan yana sıfırın altında olan ev sahibi' resim de yapıyormuş. Evinin bütün duvarlarını birbirinden berbat resimleriyle donatmış. Bereket versin, bütün resimlerin en üstünde, boydanboya birbirinden güzel eski yazılar varmış, yakınları arasında adı büyük ressama çıkmış köse ev sahibi büyük bir merakla duvardaki işleri inceleyen Eren'e sormuş :

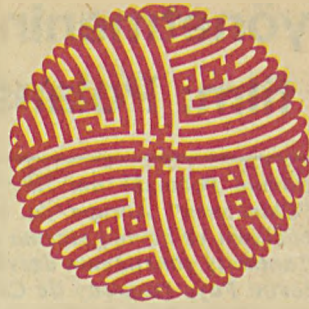
-En çok hangilerini beğendiniz?

Eren hiç şaşmadan :

-Şunu, şunu, şunu! demiş.

Eren'in en çok sevdikleri ne olsa beğenirsiniz? Birisi Karahisar'ın, öteki Şeyh Hamdullah'ın, beriki Rakım'ın elinden çıkan birbirinden güzel yazılar. İşin güzel tarafı, Eren'in aslen Romanyalı olması ve eski yazılarla en ufak bir ilişkisi bulunmaması. Evet, nasıl oluyor da değişik yaşlarda, bambaşka çevrelerde yetişen iki yabancı ressam bu yazılardaki cevheri tam on ikiden vurabiliyorlar? Tesadüfün bu kadarı olur mu? Demek ki eski yazı sanatı ile resim sanatı arasında şaşmayan, elle tutulacak kadar kesin değerler var? Bu değerleri açıklamaya çalışalım.

Demın yazı ve resim sanatları arasındaki benzer noktalara değindik. Resim sanatını ayakta tutan dört direktten söz açtık; yazı sanatı başta çizgi olmak üzere noktadan, lekeden, çok az da olsa renkten faydalanan bir sanattır. Okul sıralarında yazı hem çizgiden faydalanır, hem lekeden. Yani açık-koyu'dan. Ak kağıt üstündeki kuruşukalem izi, siyah yazı tahtası üzerindeki tebeşir beyazının tam tersidir. Yazı sanatında çizgi zaman zaman, yer yer leke-

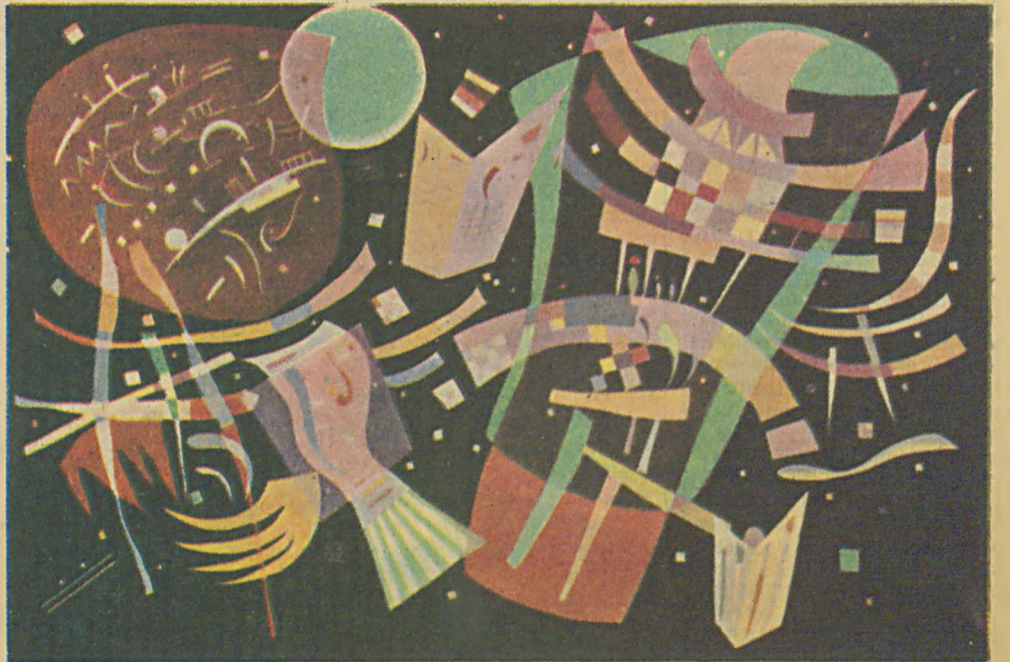

E. Barın: "Küff" ile dört "Lailahe illallah"

den medet umar. Biz resim sanatında lekeyi şöyle tanımlarız : Ne çizgiyle en ufak bir ilişkisi vardır lekenin, ne de renkle. Kendi başına buyruk, yardım beklemeden kendini bize kabul ettirir. Ay ışığında ulu ağaçlar renkleriyle değil, ak üstündeki koyuluklarıyla bellirirler. Bu koyulukta en ufak bir renk tadı yoktur. Yazı sanatında büyük ölçüde yer alan leke anlayışında da renk tasası yoktur. Yazı sanatında renk tasası alışıl gelmiş yazı araçlarının dışında başlar. Örneğin, büyük camilerimiz zı süsleyen çinlerde renk, sayılı güçlerden birisi olur. Kağıt kalem dışındaki gereçlerle işlenen, dokunan, oyulan, kazılan yazılarda yer yer renk kapıları açılır. Mozaik, renkli cam, çeşitli deri işleri (Karağöz dahil), cilt işleri, basku-

lar ve dokumalarda renk, çizgi, leke, nokta kadar önem kazanır. Ama bundan ydüz yıl önceki savaşlarda başarı ne kadar süngünün ucuna yaraşıyorsa, yazı sanatında da öz, ya kalem olmuştur, ya fırça. Yazı sanatında zaman zaman çizgiyle lekeyi ayırdetmek güçleşir. Şöyle ki ; beş kilometre uzakta Süleymaniye'nin minareleri leke değil dört kalem çizgidir. Ama iki metre yakından buna çizgi demeye dilimiz varır mı? Ayasofya'da en az iki adam boyundaki yazıların sinema filmi boyundaki fotoğrafları size çizgi tadı verebilir ama, bunları yanibaşınızda görseniz her harfin kalınlığı bir metreden fazla tutar.

Çizgi, nokta, leke, renk değerleri arasındaki farklar piyano, keman, flüt ve insan sesleri arasındaki kadar kesindir. Hani şu, kemandan bülbül sesi, piyanodan yağmur şıkırtısı bekleyenlere boş verelim. Günümüz ressamı eski yazı ustalarında bir resim tadı buluyorsa, bu, ne sihirdir ne keramet. Gözle tadılan sanatlardan iyi akort edilmiş bir piyanodaki kadar kesin kuralları vardır. İster Latin harfi, ister çivi yazısı, ister Çin işi olsun, ister Japon işi, resimdir her işin başı.

Kandinsky'nin yazı sanatı ile resim arasındaki benzerliği ortaya koyan bir tablosu